

Є. В. Гнатченко, студент групи КІУКІ 20-2 (ХНУРЕ, Харків)

Л. І. Бадєєва, кан. іст. наук, доц. (ХНУРЕ, Харків) – науковий керівник

ЕТАПИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

XIX століття в українській історії прийнято називати добою культурно-національного відродження. Проте процес культурно-національного відродження виходить за хронологічні рамки XIX ст. і триває від кінця XVIII до початку XX ст. Видатний вчений І. Лисяк-Рудницький дотримувався думки, що особливості й закономірності суспільно-політичного та культурного розвитку цього явища дозволяють визначити його протяжність від кінця Козацької держави до Першої світової війни. І сьогодні питання відображення національного відродження в літературі та культурі залишається актуальним.

Метою роботи є дослідження та аналіз літературних творів та відображення в них епізодів національного відродження на певних етапах національного відродження.

Дослідження цієї теми були здійснені такими вченими: І. Лисяк-Рудницький [6], В. А. Потульницький [4], А. Каппелер, М. В. Попович.

Ставлячи в основу періодизації провідний суспільний рушій соціальних тенденцій, культурного змісту, стилів і напрямів, він розрізняв наступні етапи українського національного відродження: «дворянський» (кінець XVIII – 40-ві рр. XIX ст.); «народницький» (40-ві – 80-ті рр. XIX ст.); «модерний» (90-ті рр. XIX ст. – до Першої світової війни) [2, с. 33].

Перший період пов'язаний з культурно-просвітницькою діяльністю дворянства козацького походження на Лівобережжі та польсько-українського шляхетства на Правобережжі. В цей час у середовищі освіченого українського дворянства пробуджується інтерес до історичного минулого свого народу, його побуту, звичаїв, обрядів. З'являються праці: «Історія Малої Росії» Д. Бантиша-Каменського; «Короткий літопис Малої Росії з 1506 по 1770 рік» Василя Рубана; «Опис весільних українських простонародних обрядів» Григорія Калиновського; збірка «Українські народні пісні» Михайла Максимовича. Національне відродження в галузі літератури пов'язане з творчістю Котляревського, автора поеми «Енеїда» – першого твору нової української літератури, написаного народною мовою. Основоположником художньої прози нової української літератури був Г. Ф. Квітка-Основ'яненко, автор творів: «Маруся», «Сердешна Оксана», «Сватання на Гончарівці» та інші. Мовне питання – про рівноправність української мови – підіймало Товариство галицьких греко-католицьких священників, йому присвячені праці о. І. Могильницького – «Буквар словено-руського язика», «Розправа про руську мову», «Відомості о руськом язиці» [1, с. 6–8].

На другому – «народницькому» – етапі культурно-національного відродження в Україні провідною суспільною верствою стає інтелігенція. «Розбудова повноцінної етносоціальної структури українського суспільства відбувалася не згори, а знизу: українське селянське середовище висувало нові покоління інтелігенції, вчених та митців замість зденаціоналізованої еліти, – підкреслюють автори багатотомної «Історії української культури». – Саме на

народній соціальній базі, – зазначають вони, – постає верства національної інтелігенції, яка розгортає пропаганду культурно-національної самобутності... з метою формування національної самосвідомості» [1, с. 12]. Основним центром культурно-національного руху цього періоду стає Київ. Заснування Київського університету, діяльність відомих учених, викладачів та культурно-громадських діячів сприяють пробудженню зацікавленості українською історією та народознавством. У 1846 р. з'являється перша загальнонаціональна громадська організація Кирило-Мефодіївське товариство. Програмні положення братчиків були викладені у «Книзі буття українського народу», «Законі божому» і «Статуті Слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія». В них чітко сформульовано українську національну ідею, культурно-політичні спрямування українського руху середини ХІХ ст. [3, с. 9]. В українському культурно-національному житті брали участь багато видатних особистостей: істориків, народознавців, літераторів та художників. Проте серед них найвагоміша роль належить Т. Шевченку, який приєднався до Кирило-Мефодіївського товариства і був покараний найжорстокіше. Ідеї братчиків були підтримані й розвинуті провідними діячами національного громадсько-культурного руху, що спирався, головним чином, на представників передової інтелігенції.

У 70–90-х рр. ХІХ ст. почалося творення чіткої національної доктрини [4, с. 416–420]. Розробка обґрунтованої системи української політичної ідеології належить М. Драгоманову. Головною справою свого життя він вважав пропаганду ідей Кирило-Мефодіївського товариства, послідовно відстоював ідею інтеграції України в європейські політичні та культурні рухи. З останньої декади ХІХ ст. розпочинається, за періодизацією І. Лисяка-Рудницького, модерний період українського культурно-національного відродження. Репресивна політика самодержавства, спрямована проти учасників українофільського руху в Києві та на інших землях Наддніпрянщини, спричинила переміщення центру національно-культурного життя зі Сходу на Захід. Із заснуванням Наукового товариства імені Т. Шевченка (НТШ) Галичина набуває статус українського П'ємонту [5, с. 22; 3, с. 109]. Для формування національної ідеї, зростання національної самосвідомості потрібно було проаналізувати вітчизняну історичну спадщину. Зі свого боку, І. Франко своєю громадсько-політичною діяльністю та літературною творчістю визначав українську культуру як єдину спільну культуру українців Наддніпрянщини та Західної України, культуру світового значення.

Таким чином, поняття «українське культурно-національне відродження» відображає процес становлення й розвитку культурно-освітнього та громадсько-політичного життя України впродовж кінця ХVІІІ – початку ХХ ст., пробудження та зростання національної самосвідомості.

Література

1. Історія української культури у п'яти томах. Т. 4, кн. 1. Українська культура першої половини ХІХ століття. К.: Наукова думка, 2008. 1007 с.
2. Лисяк-Рудницький І. Нариси з історії нової України. Львів, Меморіал, 1991. 101 с.
3. Кирило-Мефодіївське товариство. У трьох томах, Т. 1. К.: Наукова думка, 1990. 542 с.
4. Потульницький В. А. Україна і всесвітня історія: Історіософія світової та української історії ХVІІ – ХХ століть. К.: Либідь, 2002. 480 с.
5. Історія української культури у п'яти томах. Т. 4, кн. 1. Українська культура першої половини ХІХ ст. К.: Наукова думка, 2008. 1007 с.